

De «SEMSE» kroniek

1990 Zemst

Tijdschrift

7de jaargang n° 1

juli 1991

Heemkundige Kring "DE SEMSE" opgericht in 1985

Van Eyken Norbert, voorzitter tel: 015/6165567

Van Vaerenbergh Georges, ondervoorzitter
tel: 015/612598

Vanderbeken Colette, penningmeester-secretaris
tel: 015/612218

De Boeck Paul, cafetariaverantwoordelijke
tel: 015/612808

De Smet Gerda, redactie-tijdschrift
tel: 015/610433

De Troy Marc, pers-publiekverantwoordelijke

Kardux Ton, bestuurslid

Floridor Gustaaf, bestuurslid

De Blander Walter, bestuurslid

Vandermeiren André, bestuurslid

Van Relegem Louis, bestuurslid

Wens je meer informatie over onze werking...
of nog beter wens je lid te worden, neem dan
kontakt met één van onze bestuursleden.

VOORWOORD.

De gouddag van het Verbond voor Heemkunde Gouw Vlaams Brabant die op 28 mei in de Schranshoeve doorging, ligt nog vers in het geheugen. We denken met veel plezier terug aan de overrompelende opkomst (122 deelnemers, afkomstig van 16 heemkringen). De belangstelling was veel groter dan we ooit hadden durven dromen en dat stelde zo zijn problemen. Maar het organisatietalent van de medewerkers en het enthousiasme van de deelnemers kende geen grenzen, zodat we uiterst tevreden mogen terugblikken op deze dag.

De zomerperiode breekt aan maar de heemkundige kring "De Semse" gaat er in ieder geval voor zorgen dat het geen "komkommertijd" wordt.

Vergeet vooral onze uitstap naar OUDENAARDE niet, die op 28 juli doorgaat. Snel inschrijven, want het belooft een boeiende dag te worden. Meer informatie vindt je alvast elders in deze kroniek.

Reeds heel wat mensen hebben ook gereageerd op onze oproep om materiaal uit te lenen voor de tentoonstelling van september over "Levenskrans" (geboorte, huwelijk, overlijden...).

Wij danken al deze mensen nu reeds voor hun zoekwerk. Iedereen die vooralsnog materiaal wil uitlenen, kan dit nog altijd melden aan één van de bestuursleden. Wij

verwijzen hierbij naar ons voorwoord van het vorige nummer van De Semse Kroniek. Ook doopsuiker, gedroogde bruidsboekets, doopkleedjes, doopkaarsen enz. zijn van harte welkom.

Net als vorige jaren wordt deze tentoonstelling ingeleid met een spreekbeurt en vooropening op donderdag 5 september om 20 uur. Dr. Henri Vannoppen spreekt die avond over gewoonten en gebruiken rond de "Levenskrans". De zeer ruime ervaring en het onuitputtelijk enthousiasme van Dr. Henri Vannoppen staan garant voor een boeiende lezing.
Warm aanbevolen.

En we hopen met u dat ook de zomer warm wordt, met koele nachten, ochtendgras dat nat van de dauw is en op tijd en stond een fris drankje op een zonovergoten terras!

De redactie wenst iedereen een deugddoende vakantie.

Hubert Boone heeft boontje voor volksmuziek en heemkunde

Hofstade

Als onderdeel van de Gouwdag van Vlaams-Brabant werd in het Bootshuis te Hofstade de prijs voor heemkunde uitgereikt. Met laureaat Hubert Boone uit Nederokkerzeel werd een zeer veelzijdig volks- en heemkundige gehuldigd die nog heel wat muzikale plannen op stapel heeft staan.

Eén van de aspecten van heemkunde is de volksmuziek, de instrumenten, de volkszang en de volksdans. Een specialist terzake is Hubert Boone die in 1940 in Laar-Nederokkerzeel geboren werd. Het feit dat zijn vader er de dorpschrijnwerker was, bleek niet onbelangrijk. Hubert leerde er de stiel kennen maar ook de nukkigheden en mogelijkheden van de houtsoorten die hij later in de instrumentenbouw zou aanwenden.

Zijn eerste muzikale impulsen kreeg hij van de fanfare Sint Stefanus en later volgde hij trompet en altviool aan het conservatorium in Brussel. Boone speelde in het orkest van koningin Elisabeth en in de Koninklijk Vlaamse Opera van Antwerpen.

Op zoek

In 1966 ging Hubert het Vlaamse land af op zoek naar oude volksliedjes, dansmelodieën, volksdansen en instrumenten. In '68 werd hij wetenschappelijk medewerker van het instrumentenmuseum van Brussel en in hetzelfde jaar stichtte hij de volksdansgroep De Vlier in zijn geboortedorp. Die groep legde vooral de nadruk op de integratie en authenticiteitsgedachte, waarbij oude dansen moesten geïntegreerd worden in moderne feesten. De molendans van Hummelgen, de kadril van Kampenhout, de kadril van Boortmeerbeek, Jan Smet, de Klepkensdans, de Schotisch, alles herleefde in een revival van de Vlaamse volksdans.

110 bladzijden volksdansen uit Midden-Brabant werden door hem gebundeld, maar Boone zorgde niet alleen voor de theorie maar bracht ook de praktijk als dansmeester aan via volksdansgroep "Den Hollen Blok" van Erps-Kwerps.

Volksorkest

In '73 kreeg Hubert Boone de leiding van het volksmuziekarchief in Brussel. Vijf jaar later stichtte hij het Brabants volksorkest waarin hij speelde als violist, cornetist en doedelzakspeler. Hij bracht met

zijn groep 18 en 19de eeuwse volksmuziek en is één van de beste vertegenwoordigers van de Vlaamse volksmuziek in het buitenland. Dat resulteerde in 1989 tot de toekenning van de Europa-Preis für Volkskunst; een groot erbevijs voor Vlaanderen.

Dit jaar werd Boone aangeduid tot erevoorzitter van de Gildekamer van midden-Brabant.

Boone is nog niet aan zijn laatste volksmuziek-noot toe. Hij werkt met een aantal Vlaamse en Waalse collega's aan het Handboek van de Belgische volksmuziekinstrumenten. Ook de publicatie van 250 traditionale dansmelodieën uit Brabant en de Kempen staan op het programma met wijsjes uit Zemst, Epegem en Hofstade.

Basislegger

Met de uitreiking van de heemkundige prijs '91 wordt hulde gebracht aan de basislegger van de volksmuzikale herleving kort na 1965, aan de specialist van de volksmuziek en van de volksinstrumenten en aan de raadgever van vele heemkundigen en volkskundigen.

Voor al de eerbewijzen dankte Hubert Boone met enkele stijlvolle wijsjes op zijn viool.

Vlnr. gouvvoorzitter Frans Van Bellingen, laureaat Hubert Boone en nationaal voorzitter Henri Van Noppen bij de uitreiking van de onderscheiding. Op de achtergrond Colette Vanderbeken en uiterst rechts Norbert Van Eycken, beiden leden van heemkring De Semse.

Zestien heemkringen te gast bij De Semse

Zemst

Honderdtweeëntwintig mensen met een uitgesproken belangstelling voor heemkunde, die zestien kringen vertegenwoordigden, hebben gisteren voluit genoten van de gastvrijheid van heemkring De Semse.

De heemkring had het activiteiten-programma uitgeschreven voor de gouddag van Vlaams-Brabant; een jaarlijks treffen van het verbond van Kringen voor Heemkunde. Al die belangstellenden werden opgevangen in het passende kader van de Schranshoeve te Epegem.

Het enthousiasme van sommigen, die het programma met woord en beeld inhoud moesten

geven, was zo groot dat ze ruimschoots de tijdslimiet overschreden.

Zemstse geschiedenis

Roger Van Kerckhoven loodste de aanwezigen door een stukje Zemstse wordingsgeschiedenis, Ton Kardux zette de opgravingsactiviteiten en de hypothesen rond het Hof Van Nederghem uiteen en Bert Van Horenbeek belichtte 't Steen van Elewijt, eens Rubens' vaste verblijfplaats. Het was dan ook al lang "hoog noen" geweest als de groep zich voor de receptie op het gemeentehuis aanbood.

Verrijkend

Schepen Vandermeiren had er alle lof voor de verrijkende contacten tussen heemkundigen uit de hele regio.

Bij het dessert in het Bootshuis te Hofstade werd door het verbond de jaarlijkse prijs voor heemkunde uitgereikt.

Die is in 1983 ingesteld en gaat afwisselend naar een heemkundige en naar een heemkring.

De negende laureaat van die prijs is Hubert Boone, volkskundige en heemkundige van Nederokkerzeel. Boone heeft een zeer ruime staat van verdienste in de revival van de Vlaamse volksdans, de muziek en haar instrumenten.

De laureaat is niet te stuiten en werkt weer aan een nieuwe publicatie van 250 dansmelodien uit Brabant en de Kempen. Autentieke stukken uit Epegem, Hofstade en Zemst zijn er in opgenomen.

KAN EEN POPULIER 400 JAAR OUD WORDEN ?

Misschien kan volgende waarneming bij sommige leden van de Semse, interesse opwekken om enkele merkwaardige bomen uit hun omgeving met meer aandacht te observeren...

Eerder toevallig kwam ik op 25 april 1.1. langsheen een grote bomenstapelplaats te Eeklo...

Mijn eerste indruk is steeds dezelfde als op een kerkhof : wat meewarig kijk ik neer op die vele honderden gevelde bomen, als grafstenen naast en op elkaar gestapeld; droef gelaten en solidair wachten ze er op hun eindbestemming.

Mijn aandacht wordt echter getrokken naar twee uitzonderlijk grote populierenstammen - vermoedelijk de Marilandica-populier. Hun stamomtrek leek me inderdaad niet alledaags : stamdiameter is namelijk gelijk aan een equivalent van een normale manshoogte! De stamomtrek is belist MEER DAN 500 cm, een zelden geëvenaarde dikte in deze regio. Deze twee stammen zijn respectievelijk afgekort op een lengte van acht en twaalf meter.

Nader bijkomend stel ik vast dat het kernhout onberispelijk is. Nergens zijn aftakelingsverschijnselen (ingerot, mulm, gescheurd,...) waar te nemen. Ook dit is vrij uitzonderlijk voor dergelijke ouderdom en omtrek.

Na enige verbazing lees ik op één der
snijvakken van de stam, volgende tekst :

"Populier omgewaaid in het
domein van Graaf d'Ursel
te Oostkamp"

"Oud : ± 400 jaar"
"Gewicht : 15 ton"

Misschien baart het bovenstaande ver-
wondering bij onze leden. We kennen
meestal een Canada-populier als een
bosboom met vrij korte omlooptijd
(± 30 a 35 jaar).

Nochtans moet men weten dat populieren
echte lichtboomsoorten zijn. Zodra de
kruinen sluiten, sterven de kruinen.
Met de nauwe plantafstanden in bos-
verband, zoals wij deze hier kennen,
is lichtgebrek dan ook bijna steeds
de beperkende groeifactor.

Verspreid over België ontdekten we
reeds meerdere oude populieren :

- In de scheldevallei te Vlassenbroek-
Dendermonde stond tot 1986 een Zwarte
populier (onze inheemse soort) die
beslist meer dan 250 jaar oud was.
- Te Heusden (O-Vl) staat eveneens een
populier bekend met stamontrek op
schouderontrek van 700 cm. (gemeten
op 17/8/90). Deze boom verkeert
evenwel in een vervalphase (vermulmde
stamvoet).

- Op 23 mei 1990 meten we in het arboretum van Groenendaal een kerngezonde en nog flink wassende populier met een stam-omtrek op schouderhoogte van 572 cm. De hoogste top met 47 meter.

Persoonlijke suggestie hierbij :

Kan het niet nuttig zijn, en het overwegen waard om een bewaarpremie in te voeren er toe strekkend zeer merkwaardige - maar nog gezonde - bomen te bewaren ?

Ik meen van wel. Het bewaren van zo'n exemplaar zou dan niet meer alleen ten laste vallen van enkel de eigenaar. Deze is nu bijna steeds alleen verantwoordelijk voor geleden schade. Geniet de omgeving niet ook van de schoonheid van dergelijk monument ?

Een dergelijke boom heeft voorzeker een veel grotere schoonheidswaarde ten aanzien van zijn omgeving, dan enkel een economische houtwaarde.

Jan De Kinder - Eppegem.

DE STREEKDRACHT VAN ZEMST.

De Duiventoren te Eppegem werd afgebroken om in het Openluchtmuseum te Bokrijk heropgebouwd te worden. Dit is nog niet uitgevoerd (1).

Alhoewel de toren 18de eeuws is zou ik een 19de eeuwse klederdracht verkiezen voor de toezichters in Bokrijk.

Marc Laenen, de conservator van het Openluchtmuseum te Bokrijk vroeg mij enkele jaren geleden een ontwerp te maken i.v. met de kledij voor de toezichters in Bokrijk. Signalementen of beschrijvingen van verdwenen personen uit de gemeente en de omgeving en bedevaartschilderijen dienden als inspiratiebron voor wat Eppegem betref. De echtheid van het schilderij werd getest aan de signalementen, of de objectieve beschrijvingen of robotfoto's van de 19de eeuw.

Signalementen leverden de volgende resultaten op voor deze omgeving:

HUMBEEK : een 45 jarige krankzinnige man was in 1836 uit de gemeente verdwenen.

Kledij: een slecte hoed, een blauwe katoenen kiel, een pantalon van demit, een zomer-vest gestreept van wit en blauw, schoenen, kousen van zwarte wol. (2)

VILVOORDE : het lijk van een onbekende man was in 1839 uit het water gehaald.

Kledij: casquette van zwart laken, halsdoek van zwarte zijde, vest van zwart laken, kiel van blauw lijnwaad, pantalon van zwarte casimir, laarzen, witte kamezool, witte onderbroek en lijnwaden hemd. (3)

VILVOORDE : het lijk van een onbekende vrouw gevonden in 1844.

Kledij: hemd van wit katoen, groen kleed in merino, onderrok in wit katoen, askleurige doek met franjes, zwarte kousen en lederen schoenen (4)

VILVOORDE : lijk van een onbekende man gevonden in 1844.

Kledij: frak van zwarte stof, pantalon van zwarte stof, hemd van grof lijnwaad, halsdoek van zwarte zijde, wollen kousen, laarzen in goede staat. (3)

VILVOORDE: De 34 jarige Jeanne Mommens verliet de ouderlijke woning in 1848.

Kledij: stoffen siamoisen rok (witte grond en rode strepen), jak met blauwe grond, slaapmuts, zwarte kousen en lijnwaden hemd. (6)

EPPEGEM: Hendrik Decré, bijgenaamd Kiske, 48 jaar, in 1864 uit het dorp verdwenen. Hij was krankzinnig.

Kledij: zwarte hoed, muts van versleten laken vest en broek van donker bruine bombazijn en schoenen. (7)

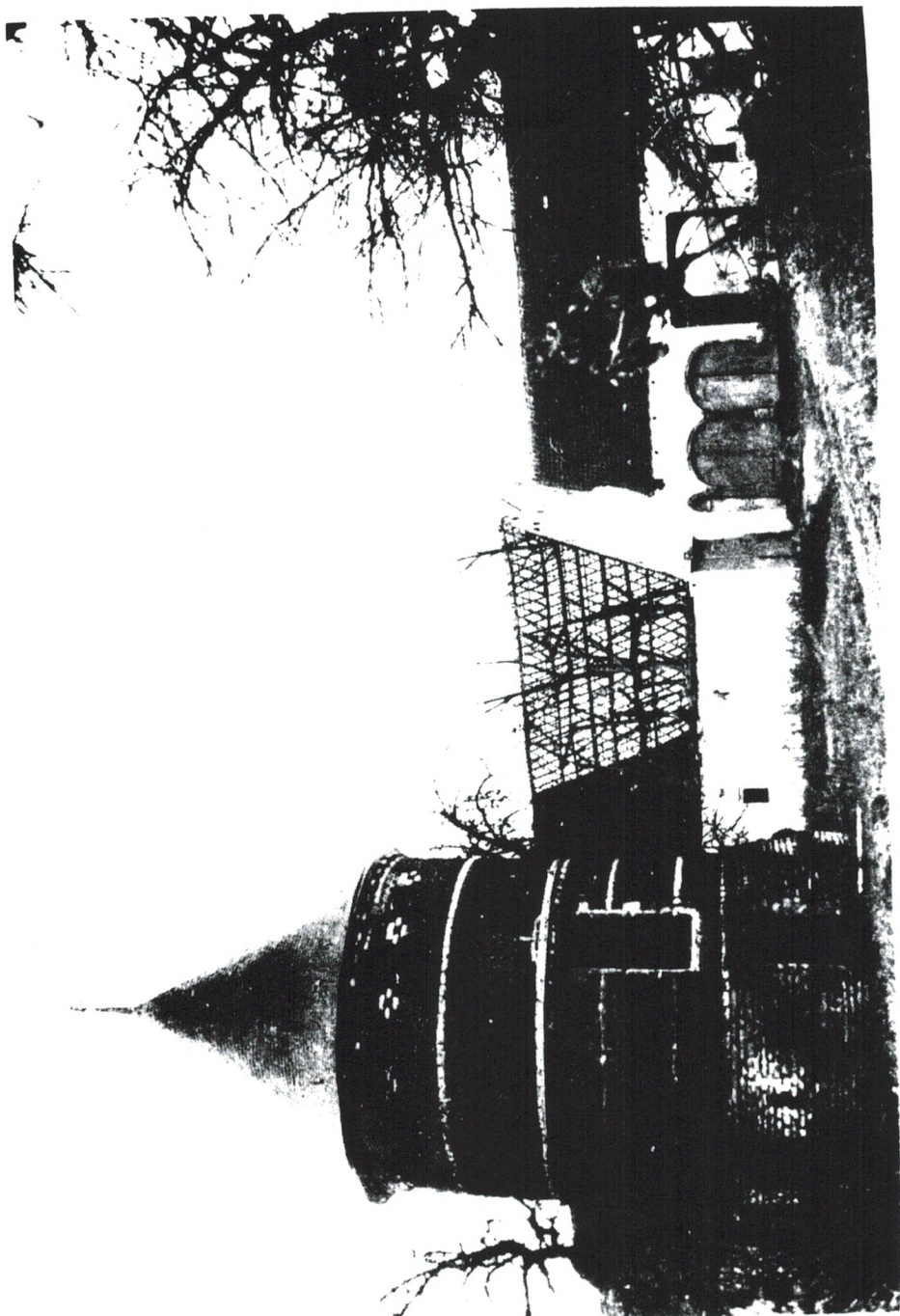
HUMBEEK: Lijk van onbekende 25 jarige man in 1875 gevonden.

Kledij: blauw katoenen slaaplijf met bruine strepen, wit lijnwaden hemd, krawat met knoop van zwarte zijde, broek en ondervest van grijs wolle-goed met rechtlopende strepen, halve kousen van grijs-witte wol en laarzen. (8)

Het ideaal was de voorstelling van een echtpaar uit een pachtersfamilie, dus rijkere boeren. Dergelijke figuren vinden we op het schilderij "De bedevaart van St. Guido naar Anderlecht" van Ch. De Groux. De vrouw droeg op dit schilderij een pijpjesmuts met drie lagen pijpjes. Ze droeg een goudgeel kleed. Boven de pijpjesmuts hing een groene hoofddoek in "Indienne". De man op het schilderij was een rijkere boer te paard. Hij droeg een bruine gillet, een bruin-zwarte jas met lange broek en hoge hoed. Rond de halsboord van het witte hemd hing een geknoopte strik. De schoenen waren van veters voorzien. De mode van het schilderij van De Groux bleef bij, de signalementen, maar was veel modieuzer.

Moge de Duiventoren van Epepegem te Bokrijk herrijzen en moge de toezichters de typische streekdracht uit de omgeving van Zemst dragen.

Dr. Henri Vannoppen.

Noten.

- (1) In 1990 was de Duiventoren in elk geval nog niet heropgebouwd.
- (2) Bestuurlijk Memoriaal van Brabant, 1836, XXXIII, p. 715.
Het Bestuurlijk Memoriaal is het blad van de provincie met de reglementering, de verslagen en de brieven van de gouverneur aan de gemeente gericht. Ongeveer het staatsblad van de provincie. We raadpleegden het op het gemeentehuis van Erps-Kwerps. In de 19de eeuw omvat het gewoonlijk twee delen, vandaar ook het nummer achter het jaar. De meeste Bestuurlijke Memoriaals vinden we in de trouwzalen of archieven van de gemeentehuizen. We korten deze bron af als B.M.B.
- (3) B.M.B., 1839, XXXIX, p. 503.
- (4) B.M.B., 1844, XLIX, p. 497.
- (5) B.M.B., 1844, XLIX, p. 497-498.
- (6) B.M.B., 1848, LVIII, p. 168.
- (7) B.M.B., 1864, XC, p. 629.
- (8) B.M.B., 1875, CXII, p. 788-789.

HEEMSPIEGEL

Jg. 12

1991

Nr. 1

DE TERMEN HEEM, HEEMKUNDE, HEEMKRING, HEEMSCHUTEN HEEMSPIEGEL

Nu **Heemspiegel** voor het eerst als een afzonderlijk tijdschrift verschijnt, heb ik mijn vroegere bijdrage over de woorden **heem**, **heemkunde** en **heemschut** (1) hiervoor volledig herzien en omgewerkt. Bij deze nieuwe bespreking van **heem** en zijn samenstelling betrek ik nu bovendien ook de term **heemspiegel**.

1. Heem als Germaans woord.

Ons woord **Heem** komt vermoedelijk van een oude Indo-Europese wortel met de algemene betekenissen "liggen, zich neerzetten, zich vestigen". In andere Germaanse talen kennen we als afleidingen hiervan het Engelse **home** en het Duitse **heim**, die beide de betekenissen "woonplaats, nederzetting" en "huis, tehuis" hebben. **Home** is overigens ook in het Nederlands overgenomen met de betekenis "eigen tehuis", bijv. voor bejaarden. Van het Duitse **Heim** is de afleiding **Heimat** wel bekend, die "vaderland, geboorteland of geboorteplaats" betekent.

In de oude Frankische dialecten, waaruit het Nederlands zich ontwikkeld heeft, was **heem** een heel gewoon woord voor "verblijfplaats, woonplaats, nederzetting". Naast **heem** komt soms ook de vorm **heim** voor. In het Nederlands taalgebied was **heem** echter de gewone vorm, terwijl **heim** alleen maar in sommige oostelijke dialecten voorkwam. Er zijn nog andere woorden waarin de klanken **ee** en het meer oostelijke **ei** tegenover elkaar staan. Zo is er het Nederlandse **gemeen** tegenover het gewestelijke **gemein** (uitgesproken "gemèn"), **deel** en **delen** tegenover **deilen** (uitgesproken "dèlen") en **bleek** tegenover

bleik (uitgesproken "blèk") plaats om wasgoed te bleken. Anderzijds staat het Nederlandse **klein** tegenover **kleen** in westelijke dialecten. In het Algemeen Nederlands ten slotte staan **eik** en **eikel** tegenover **eekhoorn**, **verbreiden** tegenover **breed** en **bereiden** tegenover **gereed**.

2. Heem in plaatsnamen

Het Germaanse woord **heem** is in veel oude plaatsnamen bewaard gebleven, al is het er dikwijls niet meer onmiddellijk in herkenbaar.

De oudste plaatsnamen met **heem** in onze streken dateren uit de tijd dat de Franken zich hier zijn komen vestigen, vanaf de 5de eeuw. Voorbeelden van zulke namen zijn **Berchem** (berg-heem), **Houtem** (hout, bos + heem) en **Kerkom** (kerk-heem), met de betekenis van "nederzetting, woonplaats", bij een berg, bos en kerk. **Heem** werd dikwijls met een persoonsnaam verbonden, bijv. in **Boutersem** (Balthari's heem) en **Wommersom** (Wolamars heem), of bovendien ook nog met **-inga**, de lieden van (dit achtervoegsel kennen we ook in woorden als **leerling**, **volgeling** en **Merovingers**). Zo staat **ingaheem** in **Bavegem** (uit **Bavingehem**) na de persoonsnaam **Bavo**, in **Alveringem** na de persoonsnaam **Alfried** en in **Zingem** na de persoonsnaam **Siggo**. In het oostelijk en het noordelijk deel van ons taalgebied is **ingaheem** meestal tot **kom** of **kum** ontwikkeld, bijv. in **Betekom** (uit **Betenghem**) na de persoonsnaam **Bato**, in **Gorkum** (naast **Gorinchem**) na de persoonsnaam **Goro**, en in **Webbekom** (uit **Webenchem**) na de persoonsnaam **Wibo**.

Ook in Wallonië komen zulke Frankische namen voor, bijv. **Bevekom** of **Beuvechain**, eigenlijk hetzelfde als **Bavegem** en **Gottechain** (Godo + inga + heem). In Nederland zijn er enige namen met de vorm **heim**, bijv. **Diepenheim** en **Windesheim** in Overijssel en **Sassenheim** (woonplaats van de Saksen) in Zuid-Holland. In totaal zouden Vlaanderen, Wallonië en Noord-Frankrijk ongeveer 1000 plaatsnamen met **heem** tellen, Nederland ongeveer 500.

In het Duitse taalgebied zijn er ongeveer 2000 plaatsnamen gevormd met **heim**, bijv. **Hildesheim**, **Mannheim**, **Rüdesheim**, terwijl er in het Engelse taalgebied ongeveer 1000 plaatsnamen zijn met **ham**, de oudere vorm van **home**, bijv. **Birmingham**, **Nottingham** en **Oldham**.

Al deze plaatsnamen, in hoofdzaak gevormd van de 5de tot de 7de eeuw, tonen dat **heem**, in verschillende vormen, toen een heel gewoon woord was voor een nederzetting, vooral een "herenhof" van een hoofdman met de lieden die bij hem hoorden.

Vanaf de 8ste eeuw werden bij ons blijkbaar geen nieuwe namen met **heem** meer gevormd, maar komen er vooral namen met **hove**, **wijk** en **dorp**. In de betekenis van verblijfplaats of nederzetting was **heem** toen blijkbaar niet gewoon meer.

3. Het Nederlandse woord **heem** en zijn samenstellingen.⁶

In het Middelnederlands komt het woord **heem** als zodanig bijna niet meer voor. In een deel van het huidige Nederland was wel de samenstelling **heemraad** bekend, een raad of raadgevend lichaam om de

belangen van de dorpsgemeenschap te behartigen. Later kreeg deze raad vooral het toezicht op dijken, afwateringen en andere werken in de polders onder zijn bevoegdheid. In deze samenstelling had **heem** de betekenis "dorp" of "dorpsgemeenschap".

In het Middelnederlands kwam de bijwoordelijke uitdrukking **te heime**, thuis, vrij veel voor. Hierbij kan er wel Duitse invloed geweest zijn, want in het Duits was **heim** toen heel gewoon voor "huis, thuis". Een verwante betekenis had het Friese **ham** of **hiem**, nl. "eigen land of erf". Met deze betekenis is in het noordoosten van Nederland de samenstelling **heem-hond** gevormd, waakhond op een boeren erf.

Van het einde van de Middeleeuwen dateren de samenstellingen **inheems** (14de eeuw), eerst "in huis" en pas later "van het eigen land", en **uitheems** (15de eeuw), "vreemd, van elders, uit een ander land". Hoewel deze twee samenstellingen de Nederlandse vorm **heem** hebben, kan de oudste betekenis ervan toch op Duitse invloed wijzen.

Ontleningen aan het Duits zijn zeker onze woorden **heimelijk** (sinds de 15de eeuw) en **geheim** (sinds de 16de eeuw). Beide woorden betekenden in het Duits eerst "huiselijk, vertrouwd" en daarna "voor vreemden verborgen". In de 17de eeuw werd ook het woord **heimwee** uit het Duits overgenomen, waarin het toen een geneeskundige vakterm was voor een ziekelijk verlangen naar zijn geboorteplaats of geboortestreek.

Duitse invloed is ook merkbaar in de betekenis van de later gevormde samenstellingen **heempark** en **heemtuin**,

een park en een tuin met planten en dieren die er op natuurlijke wijze groeien en leven, die er in hun eigen milieu zijn. **Heem** heeft hier, evenals in **heimwee**, de betekenis "eigen streek, geboortestreek", die het al langer in het Duits heeft. Deze betekenis ligt ook ten grondslag aan de samenstellingen **heemkunde**, **heemschut** en **heemspiegel**.

4. Heemkunde

Het woord **heemkunde** is pas deze eeuw in het Nederlands gevormd naar het voorbeeld van het Duitse woord **Heimatkunde**, een afleiding van het boven al vermelde **Heimat**. Het **Groot Woordenboek** van Van Dale omschreef in 1950 **heemkunde** als "lokale, folkloristische aardrijkskunde" (zo staat het nog in de uitgave van 1984) en voegde er aan toe "het woord is af te keuren" (in 1984 staat er (naar Hd. **Heimatkunde**)).

Al eerder was **heemkunde** opgenomen in het **Modern Woordenboek** van Verschueren, in een **Cumulatief Bijvoegsel** (1944), met de omschrijving "kennis van het eigen leven, het eigen dorp, de eigen stad of streek" en in het woordenboek van Koenen (1946) als "kennis van land en volk in de naaste omgeving". In 1979 heb ik de omschrijving in Verschueren veranderd in "alzijdige studie, kennis van een bepaalde omgeving, inz. van vroegere en huidige gebruiken en overleveringen in een bepaald (eigen) dorp, stad of streek".

Het woord **heemkunde** is wel, zoals in Van Dale wordt opgemerkt, naar een Duits voorbeeld gevormd, maar toch is het een heel gewone Nederlandse samenstelling met het woord **kunde**, "welgeordende kennis en bekwaamheid". Samenstellingen hiermee, bijv. **aardrijkskunde**, **dierkunde**, **letterkunde**, **naamkunde**, **natuurkunde**

en **taalkunde**, duiden de systematisch gevormde kennis van en de bekwaamheid in een bepaald vak of een bepaald gebied van wetenschap aan. Op dezelfde wijze is **heemkunde** de kennis van en de bekwaamheid in alles wat het **heemaangaat**, d.i. een bepaald dorp, een stad of een streek, met alles wat er in het heden of verleden toe behoort. Omdat deze wetenschap en studie van de heemkunde in het Nederlandse taalgebied pas sinds 1939 als afzonderlijk vak wordt beoefend, is het woord ervoor ook nog betrekkelijk jong.

Het bijvoeglijk naamwoord **heemkundig** is een gewone afleiding van **heemkunde**, zoals ook **heemkundige** (nog in geen enkel woordenboek opgenomen) een gewone benaming is voor iemand (man of vrouw) die de heemkunde beoefent, ze bestudeert.

5. Heemkundige kring of heemkring

Wanneer we logisch redeneren, is een kring of vereniging voor beoefening en studie van de heemkunde, een **heemkundige kring of heemkundekring**. Deze benamingen worden inderdaad in Nederland veel gebruikt. De term **heemkring**, die in Vlaanderen zeer gebruikelijk is, zou strikt genomen een "kring van het heem" zijn en op elke plaatselijke kring of vereniging toegepast kunnen worden. Het aspect **kunde**, studie of kennis, van het heem wordt er niet in uitgedrukt. Nu is de taal echter niet altijd logisch. Er zijn nog heel wat andere gewone samenstellingen in het Nederlands waarin een van de samenstellende bestanddelen is weggelaten. We denken bijv. aan de woorden **atoomoorlog** (oorlog met atoomwapens) **duivenbond** (bond van duivenhouders, duivenmelkers), **naaimandje** (mandje voor naaigerei) en, nog een recent woord, **scharrelei** (ei van een

scharrelkip). Als we de term **heemkring** met die woorden vergelijken, is hij taalkundig volledig in orde.

6. Heemschut

Evenals **heemkunde** is het woord **heemschut** in het Nederlands naar een Duits voorbeeld gevormd, nl. **Heimatschutz**. Het Duitse **Schutz** betekent "beschutting, bescherming, hoede", zodat **Heimatschutz** "bescherming van het heem, van de eigenheid van een bepaalde plaats of streek betekent". Het Nederlandse woord **schut**, dat met **Schutz** overeenkomt, heeft als gewone betekenis "scherm, lichte en verplaatsbare wand als afsluiting". Alleen in plechtige, wat archaische taal heeft het nog de betekenis "beschutting, bescherming", bijv. in verbinding als "tot 's lands **schut** en scherm" of "tot 's lands schild en **schut**". Op de samenstelling **heemschut** is in het Nederlands taalkundig niets aan te merken.

Het woord **heemschut** is het eerst bekend geraakt als eigennaam van een vereniging in Nederland, opgericht in 1911, met een gelijknamig tijdschrift. Het is een overkoepelende organisatie, waarbij allerlei verenigingen zijn aangesloten, met de doelstelling natuur, monumenten, landschaps- en stedschoon te beschermen en te behouden.

In woordenboeken is **heemschut** tot nu toe alleen als eigennaam te vinden. Het kan uiteraard echter ook als gewoon woord gebruikt worden. Daarom heb ik het voor de volgende uitgave van Verschuieren opgenomen met de omschrijving "bescherming van natuurschoon en van waardevolle monumenten".

7. Heemspiegel.

Het woord **heemspiegel**, dat als titel voor dit tijdschrift gebruikt wordt, is in geen enkel woordenboek opgenomen. Het is ook een woord dat buiten deze context niet gangbaar is. Toch is het als een heel normale Nederlandse samenstelling gevormd waartegen geen enkel bezwaar gemaakt kan worden. **Spiegel** heeft immers de overdrachtelijke betekenis "spiegelbeeld, afspiegeling", bijv. in de zegswijze "het gelaat is (of de ogen zijn) de **spiegel** van de ziel", d.i. op iemands gezicht, in iemands ogen kan men zien wat er in zijn binnenste omgaat. Met deze betekenis duidt ook de samenstelling **tijdspiegel** iets aan, vooral een geschrift, dat de geest van een bepaalde tijd weerspiegelt, dat aangeeft wat er in een bepaalde tijd omgaat.

Met dezelfde betekenis komt **spiegel** in verscheidene titels van boeken en tijdschriften voor. Het oudste bekende voorbeeld is de **Spiegel der vaderlandsche kooplieden** (1760, postuum uitgegeven) van de Nederlandse dichter Pieter Langendijk, een humoristische beschrijving van de gewoonten van kooplieden. Op dit ogenblik verschijnen nog tijdschriften als **Spiegel der Letteren en Spiegel Historiaal**, die een overzicht bieden van gegevens, respectievelijk over letterkunde en over geschiedenis. Op dezelfde wijze biedt **Heemspiegel** ons een overzicht van gegevens en nieuws in verband met heemkunde.

8. Besluit

Het oude woord **heem**, dat sinds de Frankische periode in het Nederlands vrijwel in onbruik was geraakt, is in het begin van onze eeuw in verschillende vormen tot nieuw leven gekomen. Veel woorden met **heem** geven de groeiende belangstelling aan voor het waardevolle in heden en verleden van de eigen samenleving. Deze belangstelling, en ook de termen ervoor, werd opgewekt door invloed uit het buitenland, maar steunt op een oude eigen grondslag. We mogen dit als een teken zien dat we bij de studie van en de liefde voor ons eigen **heem**, nooit de samenhang met het geheel uit het oog mogen verliezen en ook belangstelling moeten kunnen opbrengen voor de eigen aard en het eigen verleden van mensen uit andere streken en andere landen.

*Waversebaan 220 Dr. Frans Claes s.j.
3001 Heverlee*

(1) *De woorden heem, heemkunde en heemschut*, in: *Ons Heem* 43 (1989), blz. 98-100, waar ik bibliografische verwijzingen geef.

Lidgeld -1991/1992-

Einde juni was de laatste maand van de 6de jaargang van de Semse Kroniek en eveneens hernieuwing van het lidgeld.

Wij hopen dat U genoten heeft van de vijf nummers die verschenen zijn gedurende het voorbije jaar en dat de activiteiten van de heemkundige kring U veel hebben bijgebracht en wij beloven voor de toekomst een nog betere werking.

Wij doen dan ook beroep op uw welwillendheid voor het hernieuwen van uw lidgeld. Doch dit jaar is er iets speciaals. Wij vragen 300 fr lidgeld en wanneer U de heemkring een extra-warm hart toedraagt kan U 600 fr of meer betalen.

De reden van deze specialiteit is dat het jaar zal gaan van juli 1991 tot december 1992.

Vanaf 1993 zullen wij het lidgeld hernieuwen bij het begin van het nieuwe jaar.

Om het U gemakkelijk te maken sturen wij hierbijgaande een overschrijvingsformulier.

Bij voorbaat danken wij U.

Heemkundige groeten,
De penningmeester.

TOCHT NAAR OUDENAARDE - 28 JULI -

In de achtertuin van koning en keizer.

Wij hadden een planning gemaakt om op 14 juli naar Oudenaarde te gaan, doch bij gebrek aan een gids hebben we onze tocht moeten uitstellen tot 28 juli.

Het land van Oudenaarde. Deze landbouwstreek aan de schelde, in het noorden van de Vlaamse Ardennen, heeft veel te bieden : behalve de roemrechte kassei-stroken en "bergen", een rijke geschiedenis die teruggaat tot de vroege Middeleeuwen. De Schelde vormde de grens tussen Rijks- en Kroon-Vlaanderen. Het Land van Oudenaarde was een "grensgeval" maar daarom niet minder interessant, juist integendeel...

Het belang van de nederzetting van die grens wordt aangetoond door de opgravingen van de oude abdij van Ename. Aan de overzijde van de Schelde zou Oudenaarde zich in de loop van de middeleeuwen ontwikkelen tot een van de belangrijkste stedelijke centra van het graafschap Vlaanderen. De bloeiende lakennijverheid was hier niet vreemd aan. De dorpen in het omringende voelden de weerslag van deze evolutie, maar bleven relatief gesloten gemeenschappen met een eigen dorpsleven, tot op de dag van vandaag...

Wij nodigen U uit om met de heemkundige kring "de Semse" deze tocht naar het verleden te maken.

Een universitair gevormde historicus zal ons begeleiden.

Wij vertrekken met de autobus om 9,30 uur aan de Schranshoeve en komen terug rond 18 uur.

In een restaurant hebben wij een afspraak voor een typisch streekgerecht.
In de namiddag pauzeren wij voor een kop koffie of andere drank te Mullem.

Schrijf zo vlug mogelijk in mits betaling van 850 bfr (alles inbegrepen) op volgend nummer 001-2183660-72. U kunt ook bellen naar het nummer 61.22.18 bij Colette Vanderbeken om uw plaats te bespreken.

AGENDA.

JULI

Wij nodigen U uit om met de heemkundige kring "De Semse" op zondag 28 juli een tocht naar het verleden te maken. Wij gaan naar Oudenaarde.

- We vertrekken stipt om 9,30 aan de Schranshoeve.
- Mevrouw Devos van Post Factum, onze begeleidster wacht ons om 10,30 op de Grote Markt van Oudenaarde.
- Om 10,40 staat de koffie of andere drank klaar in Ename.
- Het archeologisch bezoek vangt aan rond 11 uur in Ename.
- Rond 12,30 worden we verwacht in Kerselare voor het middagmaal.
Spijskaart : Soep
Konijn met streekbier
Dessert
+ een drank
- De stadswandeling in Oudenaarde begint rond 14 uur en om 16 uur worden we verwacht in het tapijtenmuseum "Huis DELALAING".
- Nadien hebben we nog een koffiepauze te Mullem.
- We worden terug verwacht aan de Schranshoeve rond 18 uur.

Wanneer U wenst mee te gaan stort dan onmiddellijk 850 fr op het nummer 001-2183660-72.

Van 5 tot 28 juli stelt de Heer Bastings uit Vilvoorde zijn schilderijen tentoon in het cafetaria van de Schranshoeve.

Op donderdag 25 juli om 20 uur in de cafetaria van de Schranshoeve verwachten wij jullie voor de maandelijks vergadering.

AUGUSTUS

De kunstkring "'t Steen" uit Elewijt stelt tentoon van 2 tot en met 25 augustus in de cafetaria en de museumruimte van de Schranshoeve.

Hartelijk welkom op onze maandelijks vergadering van donderdag 28 augustus om 20 uur in de cafetaria van de Schranshoeve.

SEPTEMBER.

Jos Ceuppens uit Elewijt stelt zijn werken tentoon in de cafetaria van 30 augustus tot 29 september.

Op 15 september gaat de jaarlijkse Openmonumentendag door te Hofstade.

- De volgende monumenten en landschappen komen aan bod :
 - park van het kasteel Schroëter (Ambroossteenweg).
 - bollebaan : geklasseerde beuken-dreef.
 - parochiekerk met glasramen waarin de geschiedenis van Hofstade wordt uitgebeeld.

- Wandelingen :
 - dorpswandeling : 2km vanuit kasteel Schroëter met bezoek aan de kerk + weekkapel en oud-kerkhof.
 - Ambrooswandeling : 3,5 km vanuit kasteel Schroëter met bezoek aan de Bollebaan.

- Tentoonstellingen:
 - Kunstkring "'t Steen" in de parochiezaal.
 - Oude kunstvoorwerpen (kelken, misgewaden, mariabeeldjes in de kerk.
 - Infostand met boeken en tijdschriften door Davidsfonds-Hofstade.
 - Mini-tentoonstelling met documentatie en achtergronden over te bezichtigen monumenten.

Wij nodigen al onze leden uit om deze zondag vrij te houden voor een bezoek aan Hofstade.

Op donderdag 5 september om 20 uur zal Dr. Henri Vannoppen een spreekbeurt geven over "Levenskrans" in de cafetaria. Onmiddellijk daarna zal de tentoonstelling met hetzelfde thema geopend worden in de museumruimte.

Deze tentoonstelling over geboorte, communie, soldaat, huwelijk en overlijden loopt van 5 september tot en met 29 september.

Op donderdag 26 september verwachten wij U op de maandelijkse vergadering van "De Semse" om 20 uur in de cafetaria van de Schranshoeve.

OKTOBER

Van 4 tot 27 oktober stelt Mevrouw Pans uit Meise haar werken tentoon in de museumruimte van de Schranshoeve.

Tijdens dezelfde periode loopt een tentoonstelling in de cafetaria van schilderijen naar de hand van Louis Boschmans, van de Verbrande Brug. Hij was als kind door grafisch tekenen gepassioneerd. Na de oorlog slorpte koning voetbal echter al zijn vrije tijd op, zodat het talent enkele jaren verborgen bleef.

Inmiddels is hij 72 jaar. Tien jaar geleden startte zijn loopbaan van discreet kunstschilder. Nu staat hij haast dagelijks voor de schilderezel. Hij zoekt meestal landelijke hoekjes, die hij fotografeert en grafisch reproduceert. Het is zijn hobby.

Op 31 oktober om 20 uur maandelijkse vergadering van de heemkundige kring in de cafetaria van de Schranshoeve.

TIPS.

Zondag 11 augustus in en rond Midzeelhoeve

HOEVEDAG

Vanaf 10 uur : FRUIT - GROENTE - EN
SPULLENMARKT

Iedereen kan deelnemen aan de markt-
activiteiten
hetzij als bezoeker
hetzij met een verkoopstand

Voor inlichtingen tel.: 015/31 06 59.

Van 1 tot 29 september loopt in de
Midzeelhoeve te St.-Katelijne-Waver
een tentoonstelling van de Mechelse
Vereniging voor Archeologie in
samenwerking met Erf en Heem onder de
wat cryptische titel " Den tiit zal comen".
In deze tentoonstelling die de ondertitel
meekreeg "Archeologische sporen van een
"devoot" verleden", wordt nader ingegaan
op de invloed van godsdienst en de
daaraan verbonden devotie op het
dagelijks leven in de 15de tot 19de eeuw.
Rondleidingen zijn telkens voorzien om
15 uur.

Erf en Heem richt met de medewerking
van de V.V.F, op 6 oktober van
10 tot 17 uur een
KONTAKTDAG VOOR STAMBOOMKLIMMERS in.
Te 15 uur wordt er door Dr. Jur. De Forche
een voordracht gehouden over HERALDIEK.
Deze kontaktdag gaat door in het College
Hagelstein Berlaarbaan 229 te St.-Katelijne-
Waver.

Op 6 september om 19 uur richt het verbond
voor heemkunde, gouw Antwerpen
in 's Gravenwezel een INFORMATICA
avond in.

Het zal in het bijzonder gaan over
heemkundige tekstverwerking, ledenbestand,
genealogie, bibliotheek e.a.

Verschillende deskundige zullen uitleg
geven.

Noteer deze datum reeds in uw agenda.